

Nina
Šepić

Smrt u Rijeci

Ikonografija smrti – četvrti
međunarodni simpozij ikonografskih studija
Rijeka, 21. i 22. 5. 2010.

Mjesec svibanj u Rijeci vrijeme je u kojem se zahvaljujući velikom entuzijazmu grupice ljudi na čelu s Marinom Vicelja-Matijašić okuplja veliki broj istraživača iz raznih krajeva svijeta zbog održavanja međunarodnoga znanstvenog skupa ikonografskih studija. Bilo je tako i 21. i 22. svibnja 2010. godine kada je u organizaciji Odsjeka za povijest umjetnosti i Centra za ikonografske studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci skup održan po četvrti put na temu "Ikonografija smrti", s naglascima na prikazima smrti u likovnim umjetnostima i literaturi, ritualima i teologiji smrti, srednjovjekovnim shvaćanjima onostranog života te raznim legendama i regionalnim posebnostima.

Broj izlagača ipak je bio manji nego prošle godine, tada tematski obilježen 800. godišnjicom osnutka franjevačkog reda, čijoj se jubilarnoj proslavi priključio zaista veliki broj znanstvenika. Ovogodišnji je skup stoga bio znatno intimniji što je rezultiralo ugodnijom i ležernijom atmosferom kako za predavače tako i za slušatelje, koji ovaj put nisu morali propuštati neka predavanja zbog njihovog preklapanja.

Sveučilišna knjižnica u Rijeci bila je domaćinom prvog dana skupa koje je započelo izlaganjem Gabrielea Canutija (Università Ca' Foscari Venezia) o bliskoistočnim kasnoantičkim kršćanskim mozaicima s prikazima koji aludiraju na smrt (npr. otvorena krletka iz koje je odletjela ptica...). Uslijedilo je predavanje Ekatarine Endoltseve sa Sveučilišta u Sankt Peterburgu o prikazima života nakon

smrti u srednjovjekovnoj skulpturi Abhazije. Percepciju smrti u Bizantu i na Balkanu pojasnio je Branislav Cvetković (Zavičajni muzej Jagodina) u predavanju o živim (i) pokojnicima u različitim skulptorskim i slikarskim djelima, istaknuvši da su ilustracije Kristovih parabola ključ za razumijevanje bizantskog shvaćanja smrti i njezinoga eshatološkog značenja. Na njegovo se izlaganje nadovezala Svetlana Smolčić-Makuljević (Univerzitet Metropolitan Beograd) s predavanjem o smrti u srednjovjekovnoj vizualnoj kulturi na Balkanu, napose u epizodama iz života svetaca mučenika oslikanima u menolozima, kao i prikazima smrti i pogrebnih ceremonija na freskama u crkvama samostana u Studenici, Sopoćanima, Peći, Gračanici i Lesnovu. Umjetničkom bogatstvu na prostorima Balkana pridonijela je i Sarajevska Hagada, biser sefardske kulture, čije je ikonografske motive smrti iščitala i objasnila Aleksandra Buncić, članica Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. O načinima umiranja i ubijanja u srednjovjekovnim bestijarijima govorio je Richardo Piñero sa Sveučilišta u Salamanki, dok je Nicoletta Usai sa Sveučilišta u Cagliariju govorila o slikarskom ciklusu iz XIV. stoljeća u crkvi Nostra Signora de Sos Regnos Altos u Bosi na Sardiniji s posebnim naglaskom na scenu susreta troje mrtvih i troje živih. Simona Cohen sa Sveučilišta u Tel Avivu vještom je ikonografskom analizom renesansih alegorija govorila o ljudskoj prolaznoj egzistenciji i destrukciji njenih svjetovnih dostignuća, od vremena Petrar-kinih *Trijumfa* pa sve do protureformacije.

Tomislav Vignjević (Univerza na Primorskem, Fakultet za humanističke studije u Kopru) osvrnuo se na ikonografiju *Mrtvačkog plesa* u Bermu i Hrastovlju zaključivši da su autori tih ciklusa fresaka morali biti upoznati s tzv. baselskim *Mrtvačkim plesom* iz 1440. godine.

Novu interpretaciju Masacciove freske *Sveto Trojstvo* iz crkve Santa Maria Novella u Firenci ponudio je Lasse Horne iz Trondheimia iščitavanjem Petrarkinih djela gdje se u nekoliko navrata provlače teme smrti i vječnosti, uzimajući u obzir i neka likovna rješenja raznih ilustratora i grafičara *seicenta* nadahnutima radom toga humanističkog pjesnika.

Srednjim se vijekom provlači ideja o grešnosti tijela i svetosti duše, često prikazivana putem sukobljenih alegorijskih likova Vrlina i Mana. Kršćanska duhovnost je uvijek davala prednost vrlini jer se pomoću nje zadobivao vječni život. Način kako doći do blaženstva i pobijediti smrt česte su teme samostanskih zajednica. Nataša Golob s Filozofskog fakulteta u Ljubljani osvrnula se na dva teksta iz samostana Žiže te interpretirala kartuzijanski prilog kršćanskom promišljanju dijaloga duše i tijela.

Knjiga i smrt bio je naslov predavanja Xenije Muratove (Sveučilište Rennes 2) posvećeno ikonografiji knjige u srednjovjekovnoj skulpturi s naglaskom na grobnim spomenicima, a posebno na onaj Eleonore Akvitanske iz opatije u Fontevraudu, jednim on najranijih "gisanata" s knjigom u ruci.

Ivana Prijatelj-Pavičić sa splitskog Odsjeka za povijest umjetnosti govorila je o Kodeksu iz 1466. godine iz Marciane (cod.marc.it.Xi 196 (=7577) što se sastoji od različitih tekstova među kojima je po prvi put javnosti predstavila transkript čistilišta sv. Patrizia iz 13. stoljeća ukrašenog minijaturama koje su središte njezinog istraživanja.

Tema predavanja Barbare Baert iz Leuvena ticala se specifičnoga ikonografskog rješenja – pladnja s glavom Ivana Krstitelja, istovremeno artefakta i relikvije, simbola žrtve i smrti, koji se nosio u procesijama i bio

objektom kulta jer se vjerovalo da ima iscjeliteljske moći.

Nakon napornog ritma cjelodnevnih predavanja prvi dan skupa završio je predavanjem trećeg broja časopisa *Ikon* posvećenog franjevačkoj ikonografiji o kojem su govorili njegova glavna urednica Marina Vicelja-Matijašić, Emanuel Hoško i Sanja Cvetnić. Treći *Ikon* broji preko 400 stranica u englesko-talijanskoj verziji sa sažecima na hrvatskom jeziku, bogato je opremljen i kvalitetom znanstvenih radova zasigurno je jedan od najvažnijih u regiji.

U hotelu Amabasador u Opatiji održan je drugi dan skupa te je započeo predavanjem ravnatelja slovačkog Instituta za povijest umjetnosti Ivana Gerata o umiranju i ponovnom umiranju, odnosno legendom o svetom Jurju, kojega su ubijali čak tri puta. Na zidovima Jindřichův Hradeca nalazi se najveći ciklus posvećen tom svecu za kojeg Gerat vjeruje da je morao biti velikim nadahnućem mnogobrojnih križara koji su krenuli put Baltika.

Slijedilo je predavanje gosta iz Mađarske Béle Zsolte Szakacsa temeljeno na *Mađarskoj legendi o Anžuvincima* iz Bolonjskog kodeksa o načinima pokopa svetaca.

Ikonografija sveprisutne smrti na škrinji svetog Šimuna iz Zadra, komparacija s nadgrobnim spomenicima koji su mogli utjecati na oblikovanje toga srednjovjekovnog remek-djela gotičke umjetnosti te mogući autoportret majstora Franje iz Milana bili su temom izlaganja Marijane Kovačević sa Sveučilišta u Zadru. Sv. Šimun bio je i ishodištem predavanja Ane Munk s Odsjeka za povijest umjetnosti iz Zagreba, koja je uočila važnost njegova vizualnog prikaza u vidu ležećeg lika pokojnika na dva zadarska i jednom venecijanskom primjeru.

Predavač sa Sveučilišta u Haifi Yoni Ascher u svojem se govoru suprotstavio dosadašnjoj teoriji Panofskog koja teatralni dizajn grobnica vezuje isključivo uz razdoblje baroka (osim Michelangelovih u kapeli Medici), bez mogućnosti oslanjanja na prethodna renesansna rješenja. Svoje protiviljenje Asher opravdava s nekoliko djela napuljskoga

lokalnog majstora Giovannija da Nole, umjetnika s kraja 15. i prve polovice 16. stoljeća.

Na sjeveru Europe, točnije u poljsko-litavskoj zajednici u 17. i 18. stoljeću pojavljuju se prikazi pokojnika na mrtvačkom sanduku. Njihovo podrijetlo, značenje, povijest i nestanak protumačio je gost iz Sveučilišta u Toruńu Bartłomiej Łyczak.

O značenju pogreba cara Franje I. u Bologni, oslanjajući se na *Avviso* koji je objavljen nakon careve sahrane, govorio je Danijel Premierl s Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu, dok je Stefania Biancani (Sveučilište u Bologni) na primjeru portreta slikarice Élisabeth Vigée Le Brun analizirala umjetničko neprihvatanje suočavanja s vlastitom neminovnom smrću.

Profesorica s Papinskog sveučilišta Gregoriana Yvonne zu Dohna inspirativnim

izlaganjem propitivala je značenje crne boje u slikarstvu, osobito u djelu Marka Rothka. Pitanjem može li prikaz smrti postati pozitivnim impulsom i živom diskusijom o psihologiji crne boje i njezinom vezanošću uza smrt završio se službeni dio skupa koji je zaokružen zajedničkim izletom svih sudionika u Istru i razgledanjem fresaka u Lindaru i Bermu.

Na kraju treba pohvaliti napore organizatora što su i ove godine uspjeli okupiti eminentna imena struke koji su iz različitih gledišta promatrali fenomen smrti u umjetnosti. Poželimo im jednak uspjeh u nadolazećim godinama, naročito u 2011. godini kada skup slavi svoj prvi jubilej – petu godinu postojanja. ✕